

Užpalių seniūno kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretas

Vieno paveikslo istorija

Vilniaus paveikslų galerijoje Chodkevičių rūmuose nuo vasario 16-osios veikia unikali tarptautinė paroda "Kryžiai yra dorybės ženklas, o strėlė-pergalės... Sapiegos- valstybininkai, meno mecenatai ir kolekcininkai". Šioje parodoje, kuri veiks iki gegužės 20-osios, pristatyta arti 300 vertybių- portretų, dokumentų, knygų, meninių audinių, auksakalystės dirbinių, ginklų, paveikslų, grafikos ir keramikos darbų, susijusių su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Sapiegų gimine. Parodos rengėjai- Nacionalinis muziejus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai bei Krokuvos Vavelio karališkoji pilis.

Šalia daugybės portretų, atgabentų iš Lenkijos, parodos lankytojai išvysta ir vieną intriguojantį paveikslą, atvežtą iš... Anykščių. Pasirodo, lygiai toks pat paveikslas, kuris eksponuojamas Anykščių sakralinio meno centre, yra saugomas ir Prancūzijoje-Luvro muziejuje Paryžiuje...

Žymaus austrų tapytojo Johanno Baptisto Lampi sukurtą Lietuvos armijos generolo, Užpa-

Anykščių sakralinio meno centre saugomas austrų menininko Johanno Baptisto Lampi tapytas Lietuvos armijos generolo, Užpalių seniūno kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretas.

lių seniūno kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretą šiai Vilniuje organizuojamai tarptautinei parodai paskolino Anykščių sakralinio meno centras.

Kunigaikščio P. Sapiegos išraiškingą portretą, kaip ir dar kitus 52 savo meno kolekcijos paveikslus, taip pat gausią asmeninę biblioteką testamentu paliko Anykščių parapijai ilgametis Anykščių Šv. Apaštalo Evangelisto Mato parapijos klebonas, Anykščių dekanato dekanas monsinjoras Albertas Talačka. Po šio gerai visiems anykštėnams pažįstamo dvasininko, šviesios asmenybės mirties, neįkainojama dovana pateko į Anykščių A. Barausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus fondus ir retkarčiais meno vertybės buvo eksponuojamos įvairiomis progomis Anykščių bažnyčioje ar kitose erdvėse. O kai po remonto buvusioje Anykščių parapijos salėje prieš keletą metų buvo įrengtas Sakralinio meno centras, monsinjoro A. Talačkos sukaupta meno kolekcija, asmeninės bibliotekos knygos, laiškai, užrašai, pamokslai bei kiti rankraščiai pateko būtent į šią naująją kultūros įstaigą. Po kolekcininko monsinjoro Alberto Talačka mirties į Anykščių muziejų kartu su kitais paveikslais pateko ir drobėje nutapytas Užpalių seniūno kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretas, kuris tuo metu buvo įvardintas kaip nežinomo autoriaus darbas. Taip pat buvo nurodyta, kad portretas- nežinomo asmens.

Iš Anykščių krašto kilusi sostinėje dirbanti menotyrininkė Dalia Tarandaitė, norėdama padėti

žemiečiams, ėmėsi tyrinėti monsinjoro A. Talačkos surinktą meno kolekciją, ryžosi įvardinti kai kurių darbų autorius ir meno šedevruose įamžintas asmenybės.

Tyrinėdama jauno žmogaus portretą, menotyrininkė padarė išvadą, jog tas meno kūrinys gali būti XIX a. pradžios kurio nors austrų dailininko darbas. Pradėjusi analogų paieškas, sužinojo, kad lygiai toks pat portretas yra saugomas Luvro muziejuje Paryžiuje. Paaikškėjo, kad tai- austrų dailininko Johanno Baptisto Lampi darbas, patekęs į Prancūziją iš didikų Sapiegų rinkinių. Anykštėnė menotyrininkė D. Tarandaitė taip pat išsiaiškino, kad toks portretas kabojo senais laikais Rokiškio dvaro rūmuose. Tenai buvo sukaupta didžiulė dailės kolekcija, kurią kaupė grafiškai Tyzenhauzai bei vėliau Rokiškio dvarą valdęs Aleksandras Pšezdzeckis. Rokiškio muziejaus archyve tebesaugoma šio portreto nuotrauka, kurios kitoje pusėje užrašyta: „P. Sapiega, Lampi“.

Žymus XVIII-XIX a. austrų kilmės dailininkas- portretistas Johannas Baptistas Lampi dažnai keliavo po Europos dvarus ir tapė to meto aukštuomenę. Jo kūrybos tyrinėtojų teigimu, šio dailininko teptukui priklauso daugelio aristokratų iš Lenkijos, Rusijos ir kitų šalių portretai, ne kartą tapyti ir Sapiegų giminės atstovai. Nežinia, ar J.B. Lampi kada nors lankėsi Lietuvoje ir čia nutapė kunigaikštį Prancišką Sapiegą? Galėjo būti taip, kad daug kur keliavęs generolas, Užpalių seniūnas P. Sapiega kokiam nors Europos mieste ar dvare sutiko dailininką J.B. Lampi ir, susižavėjęs jo kuriamais portretais, užsisakė ir savąjį portretą.

Tikriausiai neatsitiktinai P. Sapiegos portretas puošė Rokiškio dvaro rūmus. Juk šis kunigaikštis buvo vienas iš Rokiškio dvaro savininkų, meno kūrinių kolekcionieriaus Aleksandro Pšezdzeckio prosenelis.

1940-aisiais sovietinė valdžia Rokiškio dvarą, kaip ir kitus šalies dvarus, nacionalizavo, naujieji savininkai- „darbo liaudis“ meno kūrinių, įvairių vertybių nesaugojo, netausojo. Daug kas buvo sunaikinta, išvogta. Dalis Rokiškio dvare kauptų meno kūrinių pateko į Kauno M.K. Čiurlionio muziejų, kai ką išsaugojo rokiškėnai ir sugrąžino buvusiuose dvaro rūmuose pradėjusiam veikti Rokiškio kraštotyros muziejui. Be abejo, nemažai įvairių vertybių dar ir dabar yra išlikusių privačiose kolekcijose.

Rokiškyje kunigavęs šviesaus atminimo Albertas Talačka tikriausiai P. Sapiegos portretą, kaip ir dar keletą meno kūrinių, nusipirko ar gavo dovanų iš rokiškėnų parapijiečių, žinojusių savo ganytojo domėjimąsi menu, kolekcionavusį meno kūrinius. Tiksliai šio dvasininko dėka daug meno vertybių buvo išsaugota nuo sunaikinimo ateities kartoms. Lankydamasis bažnyčiose, jis surado ne vieną kur nors sandėliukuose išmestą, dulketą paveikslą, kuris buvo paruoštas išmetimui, sudeginimui. Tokius nereikalingus, tik vietą užimančius paveikslus kitų parapijų kunigai mielai savo kolegai atiduodavo. Savo mylimam kunigui tapybos darbus mielai atiduodavo, dovanodavo parapijiečiai. Kai ką kun. A. Talačka nusipirkdavo. Taip ilgainiui jo kolekcijoje atsirado per penkis dešimtis įvairių meno kūrinių. Monsinjoras Albertas Talačka savo kolekciją labai mylėjo, saugojo, rūpestingai tvarkė, prižiūrėjo, negalvodamas apie pinigus, apie materialinius dalykus. Artėjant gyvenimo saulėlydžiui, jis nusprendė visas sukaupias vertybes padovanoti anykštėnams...

Tai būta be galo kuklaus žmogaus. Didžiai Anykščiams ir anykštėnams nusipelnęs monsinjoras Albertas Talačka buvo vertas po mirties atgulti amžinajam poilsiui bažnyčios šventoriuje.

(Nukelta į 5 psl.)

Draudžiamas vaisius saldesnis, bet kitąsyk ir jis apkarsta

Ledas ant ežerų, kitų vandens telkinių grėsmingai pajudavo ir net didžiausi mėgėjiškos žūklės austruoliai retas kuris dar drįsta ant jo lipti. Užtat kovo viduryje dar tvirtą ledą ir šiltėjančius orus stengėsi išnaudoti kas tiktai galėjo. Tik tiesiog nepaaiškinamas kai kurių žūklautojų pasireiškiantis atkaklumas gaudyti lydeką draudžiamu laiku, tam pasirenkant nuošalesnius, miškingose vietose besirandančius, sunkiai privažiuojamus vandens telkinius. Toks, pavyzdžiui, yra Zarasų rajone esantis Luodykščio ežeras.

Du kartus šiemet Utenos regiono aplinkos apsaugos departamento Gyvosios gamtos apsaugos inspekcijos pareigūnai lankėsi prie šio ežero ir abu kartus nustatė tie patys pažeidimai - žvejyba draudžiamu laiku, masalui naudojant žuvele. Dar kovo mėnesį už tokius pažeidimus buvo surašyti administracinės teisės pažeidimų protokolai panevėžiečiui Ž. A., ignaliniečiui A. S. ir uteniškiams V. Z., L. V. ir J. K. Kai kurie iš jų jau turėjo sugavę lydeką, todėl privalėjo atlyginti dar ir gamtai padarytą žalą.

Praejusį mėnesį Zarasų rajono aplinkos apsaugos agentūros darbuotojai surengė reidą taip pat tuo pačiu tikslu, norėdami įsitikinti, kaip žvejai mėgėjai laikosi žūklės taisyklių. Tuomet Čičirio ežere ir buvo pastebėtas vyriškis, stantis palaidines, masalui naudojant žuvele. Šis pažeidėjas jau buvo anksčiau baustas už tokią draudžiamą žvejybą, todėl šį sykį ėmėsi visų atsargumo priemonių. Svendrėse paslėpė dviratį, kad, esant reikalui, galėtų greičiau pasprukti nuo pareigūnų. Ir dar netoliese krūmuose pririšo šunį, kuris lojimu įspėtų apie besitartinančius svetimus žmones. Taip apsidraudęs vyrukas ėmėsi darbo. Naudojant masalui žuvele, jis pastatė net 35 palaidines, kuriomis sugavo 4 lydeką, tačiau sugrįžti su laimikiu į namus nebespėjo. Pažeidėjas budrių gamtos apsaugos inspektorių buvo sulaikytas. Jis turės susimokėti ne tikta solidžią administracinę baudą, bet ir atlyginti gamtai padarytą 422 litų žalą.

Reido metu surašyti dar 4 administracinių pažeidimų protokolai Latvijos Respublikos piliečiams, Duburio ežere gaudžiams lydeką, masalui naudojant žuvele. Jie taip pat turėjo susimokėti administracines baudas.

Justinas KADAGYS

Pavasari pajutusios erkės jau laukia aukų

Atšilus orams, daugelis jau išsiruoš pasišiūrėti, kaip peržiemojo sodo augalai, pasivaikščioti po pavasarėjantį mišką, apsitvarkyti sodyboje ir t.t. Kiekvienas išėjimas į gamtą gali būti lemtingas, nes per žiemą žmonės tiesiog pamiršo čia tykantį pavojų – erkės. O jos jau laukia pirmųjų aukų...

Kaip apsisaugoti nuo erkių, kaip žinoti, ar jau esi užsikrėtęs kuria nors jų platinama liga, paklausėme Utenos visuomenės sveikatos centro Užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės vyriausiąjį specialistą Dainių RASIMĄ.

„Iš tikrųjų, šie parazitai jau tampa aktyvūs, - sakė Dainius Rasišas. - Jiems tereikia, kad vidutinė paros temperatūra pakiltų iki 5 - 7 laipsnių šilumos. Tos pačios erkės puola ne tik žmones, bet ir šunis. Žmones jos užkrečia erkiniu encefalitu (smegenų uždegimu) ir Laimo liga, o šunis - babezioze. Įkandus erkei, ligos požymiai paprastai atsiranda po 2 - 4 savaitių. Erkinis encefalitas - tai sunki virusinė liga, pažeidžianti galvos smegenis, jų dangalus ar periferinius nervus. Ligonį kamuoja karščiavimas, kaulų, raumenų, galvos skausmai, nuovargis, bendras silpnumas. Po pirmosios ligos fazės ligonis tariamai pasveiksta. Po to maždaug vienas trečdaliui užkrėstųjų išsivysto antroji ligos stadija - nervų sistemos pažeidimai. Atsiranda galvos smegenų dangalų uždegimui (meningitui) būdingas karščiavimas, galvos,

(Nukelta į 5 psl.)

Auksarankių skiautininkių tradicinė paroda kasmet atskleidžia vis ką nors nauja

Utenos skiautininkių klubo „Vorė“, gyvuojančio aštuonerius metus, uteniškiams pristatinėti nebereikia – tai eilinį kartą paliudijo į tradicinės kasmetinės klubo narių kūrybos parodos Kraštotyros muziejuje atidarymą prigužėjusi sausakimša salė. Žiūrovus, ypač dailiosios lyties atstoves, traukia išradingi siuvinių siu-

Klubo vadovė Violeta Puodžiukienė per ekspozicijos atidarymą pabrėžė šiųmetės parodos savitumą. Šiomet skiautininkių klubo narės ją skyrė Žemės diena, todėl parodą sudaro lyg dvi dalys: pirmoji Kraštotyros muziejuje, antroji – „Vorės“ dalyvavimas svečių teisėmis gamtos fotografų klubo „Žalias skėtis“

minties, kad susimąstykim, ką darom šioj žemėj, kad reikia mylėti ir puoselėti tai, ką turim“, - kalbėjo Violeta Puodžiukienė. Kūrybingomis rankomis audinyje stilizuotai atkartoti gamtos motyvai iš tiesų moko ir aplinkoje pamatyti, tausoti grožį.

Pasak Violetos Puodžiukienės, paroda neeilinė dar ir

Ši paroda – klubo naujokės Dovilės debiutas.

Tradicinės parodos atidarymas – šventė ir klubo narėms, ir žiūrovams.

žetai, netikėčiausios kompozicijos, spalvų deriniai, atspindintys neišsemiamą auksarankių kūrybinę išmonę ir begalinę kantrybę bei kruopštumą, kurie kasdieniškiausias, kartais įnoringas ir sunkiai valdomas žaliavas paverčia puikiais dekoratyviniais arba ir praktiškai pritaikomais darbais.

darbų parodoje, kuri atidaryta Utenos dailės mokykloje. Su visų mūsų motinos žemės tema skiautinių autorės susijusios kiekviena savaip: vienos sukūrė darbus gamtos motyvais, realistiškesnius ar abstraktesnius, kitos savo idėjai išreikšti panaudojo senus audinius. „Norėjom prisidėti prie

tuo, kad įsiliejo naujų kolegijų ir naujų minčių. Klubo sudėtis per keletą metų buvo gan tvirtai nusistovėjusi. Galbūt klubas smarkiai neauga ir dėl to, kad skiautiniai – labai nelengvas ir turbūt nepigus kūrybos žanras, ir vis dėlto syki „užkrėtęs“ kūrėją nebepaleidžia iš savo apžavų. Bet da-

bar vadovė pasidžiaugė, kad šioje parodoje debiutuoja Dovilė Gurksnytė. Šešiolikmetė mergina atėjo į fotografų būrelį, o paskui susidomėjo skiautiniais. Parodoje eksponuojamas pirmas jos viešas darbas – rudeniškų tonų naturmortas „Rudens džiaugsmas“.

Jau ankstesnės voriečių parodos žiūrovams įsiminė ir lietuvių liaudies tradicijų atspindžiais skiautiniuose. Ir šiuokart muziejaus fojė eksponuojami mažesni spalvingi darbeliai, kuriuose išradingais vaizdais išreiškiami mūsų kalendorinių švenčių ryškiausi bruožai.

Reikia paminėti ir dar vieną šiųmetės parodos savitumą: be skiautinių, rodoma didelė spalvinga ir linksma Editos Kušleikienės savos kūrybos eilėmis palydėtų lėlių kolekcija, pratęsianti netikėtų atradimų įspūdį, kad patekusios į kūrybiško žmogaus rankas paprasčiausios, iš pažiūros nevertos didelio dėmesio žaliavos gauna gy-

vybę, žavi ir džiugina sielą.

Viena iš gausių parodos lankytojų, paaiškėjo, nepaigailėjusi pastangų atvažiuoti net iš kaimo. Prisipažino, kad ne tik žavisi nagingų moterų kūryba, bet svajoja ir pati jų pavyzdžiu pabandyti siūti. Galbūt ir ne kiekvienam duota Dievo dovana sugebėti rankdarbi įstobulinti iki meno kūrinio. Šiaip ar taip, „Vorės“ narių pavyzdys ne vieną užkrečia noru bent bandyti miklinti ranką, žadinti vaizduotę ir kurti šiuos rankdarbius.

Ne veltui Muziejaus direktorė Lilija Jovarienė, džiaugdamasi ne tik šios ekspozicijos keliamais maloniais įspūdziais, bet ir apskritai „Vorės“ klubo narių gražia bendra veikla, užsiminė, jog būtų smagu, jei skiautininkės per užsiėmimus Muziejuje savo amato (ar meno?) paslapčių pamokytų tuo besidominčias uteniškes. Gal kada nors įvyks ir toks projektas?

Zita STUNDŽYTĖ
Autorės nuotr.

Pavasari pajutusios erkės jau laukia aukų

(Atkelta iš 4 psl.)

nugaros ir galūnių raumenų skausmai, vėmimas, sprando raumenų tempimas. Specifinio erkinio encefalito gydymo nėra, todėl gydomi tik ligos simptomai. Ligoninėje visiškai pasveiksta tik 30 procentų sergančiųjų erkinio encefalitu, iki 30 procentų – per 1 - 3 metus net 9 procentai lieka nedarbingi, pasitaiko ir mirties atvejų. Daugiau negu pusė žmonių, sergančių erkinio encefalitu, erkės įsisiurbimo paprastai nepastebi, nes parazito įsisiurbimas yra neskausmingas. Įkandus užsikrėtusiai erkei, suserga maždaug iki 50 procentų asmenų. Daug lemia žmogaus imuninės sistemos būklė, perduotas nuodų kiekis. Erkinio encefalitu galima užsikrėsti ir geriant infekuotą pieną. Todėl patartina vartoti tik virintą karvių ir ožkų pieną, termiškai apdorotus pieno produktus.

Apsisaugoti nuo erkinio encefalito ir jo pasekmių galima vieninteliu būdu – skiepijantis. Tą reiktų daryti anksti pavasarį arba žiemos pabaigoje.

Poilsį gamtoje gali apkartinti ir infekuotų erkių platinama Laimo liga. Jei erkės įkandimo vietoje atsiradęs paraudimas ima plisti, darosi didesnis nei 5

cm, būtina kreiptis į gydytoją. Plintantis paraudimas yra akivaizdžiausias, tačiau ne vienintelis, Laimo ligos požymis. Laimo liga – tai sisteminė liga, pažeidžianti odą, centrinę bei periferinę nervų sistemą, atramos – judėjimo aparatą, širdį, akis. Ligą sukeliančių erkių platinamą bakteriją galima sunaikinti antibiotikais. Vakcinosis nuo šios ligos nėra. 98 proc. ligonių, kurie laiku kreipiasi į gydytoją, visiškai pasveiksta. Kaip reiktų saugotis erkių? Rengiantis dirbti ar poilsiauti miške, uogauti ar grybauti, patartina rengtis šviesiais drabužiais, nes ant jų lengviausia pastebėti parazitus. Kol erkė suranda kur įsisiurbti, gali trukti apie valandą. Drabužių apykaklė, rankogaliai turi būti prigludę prie kūno, kelnės sukietos ir kojines ar batus. Galima naudoti erkės atbaidančius preparatus. Dažniausiai parazitai įsisiurbia į rankas, kaklą, ausis, kojas, ypač pakinklius, plaukuotąją galvos dalį. Nepamirškite, kad erkių namo galima parsinešti su miško gėrybėmis ar lauko gėlių puokšte. Jas gali „atnešti“ naminiai gyvūnai. Užkrėstų parazitų yra ne tik miške, bet ir miesto parkuose, paplūdimiuose, soduose“.

Norint išvengti didelių nemalonumų, tereikia būti labai atsargiems ir pasinaudoti specialisto patarimais.

Genovaitė ŠNUROVA

Užpalių seniūno kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretas

(Atkelta iš 4 psl.)

Tačiau jis prieš iškeliaudamas Anapilin, paprašė, kad būtų palaidotas naujosiose Anykščių kapinėse greta jau anksčiau mirusios sesers...

Po monsinjoro mirties palikimą priėmę anykštėnai muziejininkai pamažu pradėjo tyrinėti, kas tų meno kūrinių autoriai, kas tapybos darbuose įamžinta. Tai padaryti ne specialistams buvo sudėtinga. Atėjus į paramą menotyrininkei Daliai Tarandaitėi, daugelis kūrinių buvo įvardinti, atpažinti. Netgi paaiškėjo tiesiog neįtikėtini dalykai, kad kai kurie paveikslai iš sukauptos monsinjoro Alberto Talačkos kolekcijos yra išskirtinės vertės, tikri šedevrai, pasaulinio garso kūriniai.

Ne vienam mūsų laikraščio skaitytojui gali kilti klausimas dėl to, kad yra likę du identiški Johanno Baptisto Lampi tapyti Užpalių seniūno generolo kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretai, kurių vienas saugomas Paryžiuje Luvro muziejuje, o antrasis puošia Anykščių sakralinį centrą. Pasak meno tyrinėtojų, keli vienodai pačių dailininkų darbai ankstesniais metais buvo gana įprastas dalykas. Kartais net po kelis vienodus savo portretus pas dailininkus užsisakydavo patys aristokratai ir

juos išdalindavo artimiesiems, papildydavo įvairiuose kraštuose esančiuose dvaruose kaupiamas meno kolekcijas. O ir patys menininkai savo iniciatyva portretus ar kitokio žanro paveikslus tiražudavo, nupiešdavo po kelis vienodus ir juos išdalindavo. Taigi nieko stebėtino, jeigu pasaulyje sutinkami to paties menininko tapyti vienodi darbai...

Gegužės pabaigoje, pasibaigus sostinėje tarptautinei parodai „Kryžius yra dorybės ženklas, o strėlė – pergalės...Sapiegos-valstybininkai, meno mecenatai ir kolekcininkai“, austrų tapytojo Johanno Baptisto Lampi tapytas kunigaikščio Pranciškaus Sapiegos portretas vėl sugrįš į Anykščių sakralinio meno centrą.

O menotyrininkės Dalios Tarandaitės dėka šios meno šventovės lankytojai jau sužinojo (ir ateityje sužinos) apie čia saugomas vertybes ne vieną paslaptį.

Šių metų pradžioje kraštietei D. Tarandaitėi iškilmingai buvo įteikta prestižinė Anykščių rajono savivaldybės įsteigta Tėresės Mikeliūnaitės vardo kultūros premija. Taip buvo įvertinta šios menotyrininkės veikla Anykščių krašto kultūros labui už 2011-uosius ir ankstesnius metus.

Vytautas BAGDONAS